

Adam KUCHARSKI¹
Justyna KUŚWIK²

POSTAWY WOBEC MIGRACJI WYRAŻANE PRZEZ POLAKÓW MIESZKAJĄCYCH NA POGRANICZU WSCHODNIM I ZACHODNIM POLSKI – ROLA CZYNNIKÓW PSYCHOLOGICZNYCH I KONTEKSTOWYCH

Teorie migracji wskazują na wiele czynników, które mogą warunkować podejście do migracji. Klasyczne ekonomiczne teorie przyjmują, że człowiek kieruje się względami ekonomicznymi i dokonuje kalkulacji zysków oraz strat związanych z ewentualnymi przemieszczaniem się, teorie neoklasycystyczne zwracają uwagę, że emigracja ma miejsce wtedy, gdy na określonych obszarach jest więcej osób poszukujących pracy niż miejsc, gdzie mogą ją podjąć, co w efekcie prowadzi do zróżnicowania w zarobkach. Natomiast teorie socjologiczne podkreślają, że podjęcie decyzji o migracji dokonuje się w oparciu o doświadczenia byłych imigrantów, którzy są najlepszym źródłem informacji o korzyściach i problemach, które mogą ich spotkać. Istotnym elementem decydującym o podjęciu decyzji o emigracji jest przewyższenie przywiązania do miejsca zamieszkania. Psychologowie zwracają uwagę, że może to być uzależnione od zmiennych indywidualnych, do których można zaliczyć samoocenę, czy optymizm. Drugą grupę zmiennych stanowią zmienne kontekstualne związane ze środowiskiem: wzorce podejmowania pracy za granicą. W naszych badaniach zadaliśmy sobie pytanie: czy specyfika miejsca zamieszkania (pogranicza) różnicuje postawy wobec migracji. Czy mieszkańcy pogranicza różnią się pod względem poczucia własnej skuteczności i optymizmu oraz satysfakcji z życia i jaki jest wpływ tych zmiennych na stosunek do migracji. W badaniach przeprowadzonych wśród młodych mieszkańców Lublina i Szczecina wykorzystano metody kwestionariuszowe: ankietę własnego autorstwa, Skalę Satysfakcji z Życia, Skalę Uogólnionej Własnej oraz Test Orientacji Życiowej. Uzyskane wyniki wskazują na różnice pomiędzy badanymi w poziomie: przywiązania do miejsca, zainteresowania innym krajem, poczucia własnej skuteczności i satysfakcji z życia. Uzyskane wyniki wskazują na pewne związki czynników psychologicznych z postawą wobec migracji.

Słowa kluczowe: psychologia społeczno-kulturowego pogranicza, emigracja.

¹ Dr Adam Kucharski, Uniwersytet Szczeciński, ul. Krakowska 69, 71-017 Szczecin, autor korespondencyjny; e-mail: kadam72@gazeta.pl.

Adam Kucharski, PhD, University of Szczecin, ul. Krakowska 69, 71-017 Szczecin, corresponding author; e-mail: kadam72@gazeta.pl.

² Mgr Justyna Kuświk, Uniwersytet Szczeciński, ul. Krakowska 69, 71-017 Szczecin; e-mail: justynakuswik@whus.pl.

Justyna Kuświk, MSc, University of Szczecin, ul. Krakowska 69, 71-017 Szczecin; e-mail: justynakuswik@whus.pl.

1. WPROWADZENIE TEORETYCZNE

1.1. Teorie migracji – klasyfikacja

Termin migracja pochodzi od łacińskiego słowa *migratio* – przesiedlenie, oznaczającego ruch ludności, mający na celu zmianę miejsca pobytu na stałe lub okresowo, zarówno w obrębie kraju jak i pomiędzy różnymi krajami³. Wcześniej używano pojęć emigracja lub imigracja, aktualnie zwykle używa się wyrażenia migracja, które łączy w sobie powyższe⁴.

Teorie migracji są różnie klasyfikowane. Między innymi można je podzielić na teorie ekonomiczne, teorie socjologiczne i teorie geograficzne. Podział ten uwzględnia specyficzne dla danej dyscypliny metody i narzędzia, które pozwalają na zbieranie danych i formułowanie ogólnych praw. Teorie te różnią się między sobą, ale też wykazują wiele wspólnych cech⁵.

Teorie ekonomiczne przyjmują, że człowiek kieruje się względami ekonomicznymi i dokonuje kalkulacji zysków oraz strat związanych z ewentualnym przemieszczaniem się. Natomiast pomijane są psychologiczne uwarunkowania⁶. Bardziej rozwinięte teorie neoklasycystyczne zwracają uwagę, że migracja ma miejsce wtedy, gdy na pewnych obszarach jest więcej osób poszukujących pracy niż miejsc, gdzie mogą ją podjąć, co w efekcie prowadzi do zróżnicowania w zarobkach. Wtedy migracja staje się sposobem poszukiwania takich obszarów, żeby te różnice w płacy stały się mniejsze; migracja jest wynikiem różnic między popytem i podażą pracy na określonym obszarze. Koncepcje te podkreślają, że przy analizie opłacalności migracji bierze się pod uwagę koszty utrzymania, obciążenia podatkowe, czy odległość od miejsca zamieszkania⁷, a także stopę bezrobocia określającą perspektywę niemożności znalezienia pracy w dłuższej perspektywie⁸. Do czynników mikroekonomicznych zaliczyć można również poziom wykształcenia i stres związany z komunikowaniem się za pomocą obcego języka. Także ważna jest obawa przed zerwaniem więzów i znajomości⁹.

Teorie nowej emigracji rozwijają podstawowe postulaty teorii neoklasycznej czyniąc podmiotem decyzyjnym o podjęciu migracji grupę, a nie konkretną osobę. Głównym celem decyzji o emigracji jest minimalizacja ryzyka utraty stałości odchodów i założenie, że można to osiągnąć poprzez dywersyfikację dochodów¹⁰.

Teorie socjologiczne, do których zaliczyć można teorię sieci migracyjnych podkreślają, że podjęcie decyzji o migracji dokonuje się w oparciu o doświadczenia byłych imigrantów, którzy są najlepszym źródłem informacji o korzyściach i problemach, jakie mogą ich

³ W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1999.

⁴ J. Kubitsky, *Psychologia migracji*, Warszawa 2012.

⁵ W. Janicki, *Przegląd teorii migracji ludności*, Lublin 2007.

⁶ R. Woods, *Theoretical Population Geography*, London 1982.

⁷ L.A. Sjaastad, *The Costs and Returns of Human Migration*, "Journal of Political Economy" 1962, 2 (70), s. 80–93.

⁸ T. Bauer, K.F. Zimmermann, *Causes of International Migration: A Survey*, Crossing Borders: Regional and Urban Perspectives on International Migration, 1998, s. 95–127.

⁹ D.S. Massey, J. Arango, G. Hugo, A. Kouaouci, A. Pellegrino, J.E. Taylor, *Theories of international migration: review and appraisal*, "Population and Development Review" 1993, 19, s. 431–467.

¹⁰ Por. W. Janicki, *Przegląd teorii migracji ludności*, Lublin 2007.

spotkać. Często oni też udzielają wsparcia zarówno finansowego, jak również w znalezieniu pracy i w aklimatyzacji do emigracyjnej rzeczywistości¹¹.

Natomiast teoria instytucjonalna (*institutional theory*) podkreśla, że po pierwszej fali migracji powstają firmy, które pomagają emigrantom w znalezieniu pracy i odnalezieniu się na emigracji¹².

Natomiast teorie skumulowanej przyczynowości zwracają między innymi uwagę na fakt, że kolejne fale emigracji są efektem obserwowanych różnic między reemigrantami a osobami, które się jeszcze nie zdecydowały. Różnica w poziomie napędza następną falę migracji.

1.2. Teorie geograficzne

Teorie powstałe na podłożu geograficznym poddają analizie zróżnicowanie przestrzenne środowiska, w którym poszukują zarówno czynników przyciągających, jak i barier dla migracji.

Lee¹³ zauważa, że decyzja o emigracji wymaga przewyciężenia przywiązania do miejsca zamieszkania. Musi istnieć silny bodziec skłaniający do podjęcia decyzji o emigracji. Wyróżnia on cztery czynniki związane z miejscem pochodzenia, związane z miejscem osiedlenia oraz czynniki zakłócające.

Do nich zaliczyć możemy odległość, problemy z uzyskaniem wizy, zezwolenie na wyjazd i pobyt. Należy podkreślić za Lee, że osoby te różnią się percepcją czynników zakłócających, jest to związane z czynnikami jednostkowymi, które mogą różnicować łatwość i trudność w podejmowaniu decyzji. Lee wyjaśnia znaczenie czynników osobowych. Górny i Kaczmarczyk¹⁴ twierdzą, że można domyślać się, że chodzi o specyficzne cechy wpływające na postrzeganie czynników wypychających i przyciągających, co może prowadzić do wniosku, że migracja nie tyle wynikiem działania pewnych czynników, co raczej ich percepcji.

1.3. Psychologiczne uwarunkowania

Łaguna¹⁵ wskazuje, że otwieranie się na możliwość podjęcia pracy za granicą następuje stopniowo. Najpierw pojawia się tzw. syndrom otwartości¹⁶ cechujący się dopuszczeniem myśli o opuszczeniu kraju i rozpoczęciu pracy za jej jego granicami. Jest to uzależnione od zmiennych indywidualnych, do których można zaliczyć samoocenę, czy optymizm. Drugą grupę zmiennych stanowią zmienne kontekstualne związane ze środowiskiem: wzorce

¹¹ J. Arango, *Explaining Migration: A Critical view*, "International Social Science Journal" 2000, 165, Blackwell Publishers / UNESCO, s. 283–296.

¹² M. Kupiszewski, *Modelowanie dynamiki przemian ludności w warunkach wzrostu znaczenia migracji międzynarodowych*, Warszawa 2002.

¹³ E. Lee, *A Theory of Migration*, "Demography" 1966, 3 (1), s. 47–57.

¹⁴ A. Górny, P. Kaczmarczyk, *Uwarunkowania i mechanizmy migracji zarobkowych w świetle wybranych koncepcji teoretycznych*, Instytut Studiów Społecznych UE, Prace Migracyjne nr 49, 2003, Warszawa.

¹⁵ M. Łaguna, *Rola przekonań o sobie w planowaniu podjęcia pracy za granicą*, „Psychologia Społeczna” 2009, 4 (12), s. 228–238.

¹⁶ A. Bańka, *Otwartość na karierę międzynarodową. Podstawy teoretyczne oraz struktura czynnikowa Skali Otwartości na Karierę Międzynarodową*, Poznań, Warszawa 2005.

podejmowania pracy za granicą, wsparcie ze strony innych osób w kraju i poza jego granicami¹⁷.

Boneva i Frieze¹⁸ sugerują, że istnieją pewne rysy osobowości, który sprawiają, że ludzie mają pragnienie wyemigrowania. Ich zdaniem osoby, które chcą się osiedlić w innym kraju skłaniają się do wytężonej pracy i mają większą potrzebę osiągnięć oraz wyższy poziom motywacji¹⁹. Cechuje je również niższe poczucie przynależności i nastawienie na życie rodzinne. Jak wskazuje Boneva i Frize²⁰ zainteresowało to badaczy imigracji. Zwrócili oni uwagę na regiony, które są źródłem intensywnej emigracji, podczas gdy w innych o podobnej sytuacji społecznej i politycznej nie jest ona prawie zupełnie obserwowalna. Scott i Scott²¹ wychodzą z założenia, że na tych obszarach mieszkańcy charakteryzują się wysokim poziomem afiliacji.

Zostało to podjęte przez Boneva i in.²², którzy przyjęli, że w krajach o niskim poziomie rozwoju i stagnacji ekonomicznej, osoby, które cechują się wysokim poziomem osiągnięć i motywacją władzy oraz niskim poziomem przynależności skłaniają się do emigrowania. Motywacja była tu rozumiana jako chęć przekraczania własnych granic i realizowania czegoś wyzywającego i unikalnego. Osoby takie są niespokojne i mobilne, jeśli nie mogą realizować czegoś więcej. Motywacja władzy została określona jako potrzeba kontroli i wpływu na inne osoby i skłaniałaby osoby do podejmowania ryzyka w docieraniu do celów²³. Natomiast osoby cechujące się motywacją przynależności wykazywałyby potrzebę budowania relacji interpersonalnych i mniej skłonne byłyby do emigrowania. Badania prowadzone przez Boneva i Frieze²⁴ na mieszkańcach Słowenii, Albanii i Czech potwierdzają to przypuszczenie.

W prowadzonych przez Łagunę badaniach²⁵ stwierdzono, że istotną rolę w procesie poszukiwania pracy za granicą odgrywają przekonania o możliwości realizacji tego celu. Jak zauważa Łaguna przekłada się ono na konkretne działania mające na celu podjęcie pracy za granicą. Jej zdaniem zachodzi pewna analogia do przekonań o skuteczności w poszukiwani

¹⁷ A. Bańka, *Poczucie samoskuteczności. Konstrukcja i struktura czynnikowa Skali Poczucia Samoskuteczności w Karierze Międzynarodowej*, Warszawa 2005.

¹⁸ B.S. Boneva, I.H. Frieze, *Toward a concept of migrant personality*, "Journal of Social Issues" 2001, 57, s. 477–492.

¹⁹ C. Suarez-Orozco, M. Suarez-Orozco, *Transformations: Immigration, family life, and achievement motivation among Latin adolescents.*, Stanford University Press, Stanford 1995.

²⁰ B.S. Boneva, I.H. Frieze, *Toward a concept of.....*

²¹ W.A. Scott, R. Scott, *Adaptation of immigrants: Individual differences and determinants*, Pergamon, Oxford, U.K 1989.

²² B.S. Boneva, I.H. Frieze, A. Ferligoj, E. Jarošová, D. Pauknerová, A. Orgocka, *East-West European migration and the role of motivation in emigration desires*. Migracijske Teme, 13(4), 1997, s. 335–361; B.S. Boneva, I.H. Frieze, A. Ferligoj, E. Jarošová, D. Pauknerová, A. Orgocka, *Achievement, power, and affiliation motives as clues to (e)migration desires: A four-countries comparison*, "European Psychologist" 1998, 3(4), s. 247–254.

²³ E.A. Jr. Fersch, *Inward bound: The motivational impact of a combined outward-bound-upward-bound program on adolescents from poverty families*. Unpublished doctoral dissertation, Harvard University, Cambridge, MA 1971 za: B.S. Boneva, I.H. Frieze, *Toward a concept of migrant personality*, "Journal of Social Issues" 2001, 57, s. 477–492.

²⁴ B.S. Boneva, I.H. Frieze, *Toward a concept of.....*

²⁵ M. Łaguna, *Rola przekonań o sobie w planowaniu podjęcia pracy za granicą*, „Psychologia Społeczna” 2009, 4 (12), s. 228–238.

pracy w ich faktycznym poszukiwaniu²⁶. Samoocena nie wykazywała istotnych związków z procesami prowadzącymi do realizacji celu, ale zaobserwowano, że osoby przekonane o własnej wartości dostrzegają większą szansę na znalezienie pracy. Wzrost poziomu nadziei obniża ocenę szans, ale jednocześnie, że podnoszą się oceny celu, co w efekcie pośrednio podwyższa poziom intencji wyjazdu oraz planowania działań w tym kierunku²⁷.

1.4. Specyfika miejsca a emigracja – rozważania o pograniczu

Badania nad emigracją wskazują, że osoby zamieszkujące różne obszary cechować się mogą odmiennymi motywami, które sprzyjać mogą podejmowaniu decyzji o emigrowaniu. Takim specyficznym miejscem może być pogranicze.

Pogranicze za Andrzejem Sadowskim²⁸ można zdefiniować jako „kategorię badawczą, służącą do określenia obszaru (wydzielonego pola) wyznaczonego przez szczególny związek z terytorium zamieszkujących tam lub najczęściej pozostających ze sobą w trwałych kontaktach przedstawicieli dwóch lub więcej zbiorowości etniczno-kulturowych, działania których zmierzają do jego utrzymania (zawłaszczania), a także rezultaty tych działań (osobowość pograniczna, tożsamość pogranicza, kultura pogranicza, instytucje, organizacje, ruchy pogranicza itp.)

Irena Machaj²⁹ zwraca uwagę, że inne są mechanizmy adaptacji do systemu społeczno-gospodarczego na pograniczu zachodnim i wschodnim. Podkreśla ona, że na pograniczu zachodnim nowe reguły i warunki działania są bezpośrednio odczytywane przez poszczególnych mieszkańców. Mieszkańcy reagują na zewnętrzne wymogi gospodarcze i społeczne, a tożsamość społeczna jednostki jest medium, poprzez które dokonują się zmiany społeczne. Autorka inny kierunek dostrzega na wschodnim pograniczu. Zauważa, że zmiany, które tam następują podlegają grupowej akceptacji przechodząc przez filtr wartości kulturowych. Różniące obserwowane między pograniczem wschodnim i zachodnim to różnice w poziomach życia społecznego, przy czym życie społeczne na pograniczu zachodnim realizowane jest na poziomie jednostek i rodzin, natomiast na pograniczu wschodnim na poziomie względnie jednorodnych kulturowo zbiorowości społecznych. Na podstawie prowadzonych przez siebie badań udało się jej ustalić, że społeczeństwo zachodniego pogranicza Polski charakteryzuje częstsze występowanie w świadomości mieszkańców kategorii poznawczych wywodzących się ze strukturalnego zróżnicowania społecznego. Dominuje tu pojęcie inności, nie obcości, przy czym Polak i Polska są pojmowani jako gorszy/gorsza. Bardziej przychylny jest tutaj stosunek do cudzoziemców, którzy są rozpoznawani w bardziej zindywidualizowany partykularny sposób jako Inni. Poza tym Machaj podkreśla silną orientację na adaptację do ekonomicznych i instytucjonalnych warunków życia z dążeniem do osiągnięcia wyższej pozycji społecznej i zdobyciu awansu. Na pograniczu wschodnim

²⁶ J. Zikic, A.M. Saks, *Job search and social cognitive theory: The role of career-relevant activities*, „Journal of Vocational Behavior” 2009, 74, s. 117–127.

²⁷ M. Łaguna, *Rola przekonań o sobie w planowaniu podjęcia pracy za granicą*, „Psychologia Społeczna” 2009, 4 (12), s. 228–238.

²⁸ A. Sadowski, *Socjologia pogranicza w warunkach społeczeństwa pluralistycznego* [w:] M. Zielińska, B. Trzop, *Transgraniczność w perspektywie socjologicznej. Pogranicza i centra współczesnej Europy*, Zielona Góra 2014, s. 111.

²⁹ I. Machaj, *Pogranicze wschodnie a zachodnie – mechanizmy zmiany społecznej* [w:] Z. Kurcz, *Polskie Pogranicza w procesie przemian*, t. I, Wałbrzych 2008, s. 153–162.

istotną funkcję pełnią wartości narodowe. Jednak nie sprzyjają one radzeniu sobie z rynkiem i demokratycznymi regułami życia społecznego

Zdaniem Andrzeja Sadowskiego³⁰ często te sformułowania, opinie i ekspertyzy oparte na zobiektywizowanych danych cechują się dużą dozą stereotypowości i uprzedzeń. Zwraca on uwagę, że ważne dla rozwoju tożsamości regionalnej opartej na nowego typu więzi i solidarności społecznej może być tworzenie się w ich obrębie społeczeństw migracyjnych. Społeczeństwo migracyjne jest definiowane przez niego jako społeczeństwo, którego czynniki rozwojowe związane są z systematyczną migracją znacznej części mieszkańców poza obszar województw.

Wyróżnia ona kilka cech społeczeństwa migracyjnego:

- migracje sezonowe młodych i wykształconych osób,
- nastawienie na rozwój województwa dzięki kapitałowi zarobionemu na emigracji,
- hierarchizowanie mieszkańców, gdzie na górze znajdują się migranci i ich rodziny,
- wydawanie pieniędzy zarobionych na emigracji,
- opuszczanie stanowisk pracy ze świadomością, że nikt ich nie obsadzi.

Dla tworzenia się określonych postaw wobec migracji znaczenie mają zarówno czynniki psychologiczne, jak również charakterystyczne czynniki środowiskowe, w tym także specyfika danego regionu rozumianego jako pogranicze, które zamieszkują potencjalni migranci. One determinują nastawienie, jak również działania mające na celu wyemigrowanie i znalezienie pracy za granicą

2. METODA

2.1. Cel i metoda badań

Celem prowadzonych badań była próba zwrócenia uwagi, czy specyfika regionu rozumianego jako pogranicze³¹ zamieszkiwanego przez potencjalnych emigrantów różnicuje osoby w postawach wobec emigracji i imigracji. Poza tym odwołując się do badań prowadzonych przez Łagunę³² próbowano stwierdzić, czy poza środowiskowymi uwarunkowaniami, postawy wobec imigracji są zależne od zmiennych psychologicznych takich jak: poczucie własnej skuteczności, satysfakcja z życia oraz optymizm.

Postawiono następujące pytania badawcze:

1. Czy specyfika pogranicza wschodniego (Lublin) i zachodniopomorskiego (Szczecin) różnicuje postawy wobec emigracji i imigracji?
2. Czy mieszkańcy pogranicza różnią się pod względem poczucia własnej skuteczności i optymizmu oraz przywiązania do miejsca zamieszkania?
3. Czy istnieje związek pomiędzy postawami wobec emigracji i migracji a poczuciem własnej skuteczności, satysfakcją z życia oraz optymizmem?

³⁰ A. Sadowski, *Wschodnie województwa Rzeczypospolitej – uwarunkowania konstruowania kapitału pogranicza*, „Konteksty Społeczne” 2013, 1, s. 8–17.

³¹ *Ibidem*, s. 8–17.

³² M. Łaguna, *Rola przekonań o sobie w planowaniu podjęcia pracy za granicą*, „Psychologia Społeczna” 2009, 4 (12), s. 228–238.

2.2. Narzędzia badawcze i przebieg badania

W badaniach wykorzystano ankietę własnego autorstwa dotyczącą postaw związanych z emigracją, w której pytania zostały posegregowane do pięciu kategorii, dla każdej kategorii wyznacznikami było 7 pytań. Odpowiedzi wyrażane były przez badanych na siedmioletniej skali Likerta. Zastosowano następujące kategorie:

- przywiązanie do miejsca,
- stosunek do obcokrajowców,
- stosunek do emigracji,
- zainteresowanie innym krajem,
- gotowość do przeprowadzki w obrębie kraju.

Poza tym użyto Kwestionariusz SWLS – Skala Satysfakcji z Życia E. Dienera, R.A. Emmons, R.J. Larsona, S. Griffina w adaptacji Z. Juczyńskiego i Skalę Uogólnionej Własnej Skuteczności autorstwa R. Schwarzer, M. Jerusalem i Z. Juczyńskiego oraz Test Orientacji Życiowej – autor: M.F. Scheier, Ch.S. Carver, M.W. Bridges w adaptacji Z. Juczyńskiego i R. Poprawy.

Analizy statystyczne zostały przeprowadzone z wykorzystaniem pakietu statystycznego Statistica. W celu odpowiedzi na pytania badawcze wykorzystano jednoczynnikową analizę wariancji ANOVA oraz analizę korelacji r Pearsona.

2.3. Osoby badane

W badaniach wzięli udział mieszkańcy Szczecina – 57 osób (42 kobiety, 15 mężczyzn), średnia wieku wynosiła $M=21$ lat, mieszkańcy Lublina – 48 osób (37 kobiet, 11 mężczyzn), średnia wieku wynosiła $M=31$ lat. Badanymi byli studenci wyższych uczelni z tych miast. Zostali oni poproszeni o anonimowe wypełnienie ankiety oraz skal i kwestionariuszy. Badanie nie było ograniczone czasowo i zostało przeprowadzone w grupach.

3. ANALIZA BADAŃ WŁASNYCH

3.1. Statystyki opisowe oraz istotność różnic między grupami

W zastosowanej procedurze badawczej pierwszym etapem było obliczenie wartości średniej i odchylenia standardowego poszczególnych badanych zmiennych, co pozwala oszacować ogólny poziom badanych zmiennych. Kolejnym krokiem było zastosowanie analizy Anova w celu sprawdzenia, czy różnice w wartościach poszczególnych zmiennych w badanych grupach są istotne statystycznie. Uzyskane wyniki przedstawiono w tabeli 1.

Przedstawione analizy pozwalają odpowiedzieć na dwa pierwsze pytania badawcze. W zakresie stosunku do obcokrajowców, stosunku do emigracji oraz gotowości do przeprowadzki w obrębie kraju różnice w poziomie zmiennych okazały się niewielkie. Zdecydowanie silniejsze i tym samym różne na poziomie istotności statystycznej przywiązanie do miejsca zaobserwowano wśród badanych mieszkańców Lublina. Tym samym też zainteresowanie innym krajem w tej grupie było istotnie niższe.

W zakresie zmiennych psychologicznych badani różnili się poziomem poczucia własnej skuteczności, okazało się ono istotnie wyższe wśród mieszkańców Lublina oraz poziomem satysfakcji z życia, która również wśród badanych mieszkańców Lublina okazała się wyższa.

Tabela 1. Wybrane statystyki podstawowe badanych zmiennych w analizowanych grupach wraz z istotnością różnic między grupami

	Miasta	M	SD	F; η^2	p
Przywiązanie do miejsca	Szczecin	25,39	7,69	5,523	0,021
	Lublin	28,56	5,79	0,05	
Zainteresowanie innym krajem	Szczecin	32,72	6,35	20,284	0,000
	Lublin	26,92	6,84	0,16	
Stosunek do obcokrajowców	Szczecin	23	4,99	0,442	ni
	Lublin	23,65	5,05		
Stosunek do emigracji	Szczecin	26,30	4,78	2,613	ni
	Lublin	24,65	5,70		
Gotowość do przeprowadzki w obrębie kraju	Szczecin	27,35	5,52	0,070	ni
	Lublin	27,64	5,53		
Poczucie własnej skuteczności	Szczecin	30,40	4,69	7,535	0,007
	Lublin	32,84	4,34	0,07	
Satysfakcja z życia	Szczecin	18,81	6,47	11,577	0,001
	Lublin	22,79	5,34	0,10	
Optymizm	Szczecin	15,46	4,20	2,733	ni
	Lublin	16,71	3,45		

Źródło: opracowanie własne przy użyciu programu Statistica.

3.2. Analiza związków pomiędzy zmiennymi

Aby odpowiedzieć na trzecie postawione pytanie badawcze wykonano analizę korelacji r-Pearsona. Założono bowiem zależność pomiędzy postawami związanymi z emigracją a zmiennymi psychologicznymi takimi jak: poczucie własnej skuteczności, satysfakcja z życia oraz optymizm. Wyniki zamieszczono w tabeli 2.

W grupie badanych mieszkańców Szczecina zauważono istotny, dodatni związek satysfakcji z życia z przywiązaniem do miejsca (zależność ta potwierdziła się również wśród mieszkańców Lublina) i pozytywnym stosunkiem do obcokrajowców oraz istotny ujemny związek z zainteresowaniem innym krajem i gotowością do przeprowadzki w obrębie Polski. W przypadku mieszkańców Szczecina również optymizm korelował ujemnie z gotowością do przeprowadzki w obrębie kraju i dodatnio z przywiązaniem do miejsca. Zauważono również, iż mieszkańcy Lublina, u których poziom przywiązania do miejsca jest wyższy, mają wyższe wyniki w skali poczucia własnej skuteczności.

Tabela 2. Analiza korelacji pomiędzy czynnikami związanymi z postawą wobec emigracji a analizowanymi zmiennymi psychologicznymi

	Miasta	Poczucie własnej skuteczności	Satysfakcja z życia	Optymizm
Przywiązanie do miejsca	Szczecin	0,07	0,39*	0,31*
Zainteresowanie innym krajem		-0,06	-0,27*	-0,22
Stosunek do obcokrajowców		0,09	0,28*	0,04
Stosunek do emigracji		0,01	0,14	0,14
Gotowość do przeprowadzki w obrębie kraju		-0,13	-0,28*	-0,27*
Przywiązanie do miejsca	Lublin	0,29*	0,45*	0,04
Zainteresowanie innym krajem		0,036	-0,05	0,12
Stosunek do obcokrajowców		-0,06	0,07	-0,16
Stosunek do emigracji		0,10	-0,02	0,16
Gotowość do przeprowadzki w obrębie kraju		-0,25	-0,18	0,16

* wynik istotny na poziomie $p < 0,05$.

Źródło: opracowanie własne przy zastosowaniu programu Statistica.

4. WNIOSKI

Badania pokazują, że istnieje zróżnicowanie w postawach między osobami zamieszkującymi odmiennie pogranicza zachodnie reprezentowane przez studentów ze Szczecina, a wschodnie reprezentowane przez studentów z Lublina. Obserwuje się różnice w przywiązaniu do miejsca między dwoma obszarami, które zostały potraktowane jako pogranicze.

Wśród badanych mieszkańców Szczecina zaobserwowano mniejsze przywiązanie do miejsca niż w Lublinie. W nawiązaniu do badań przeprowadzonych przez Irenę Machaj³³ można przypuszczać, że jest to związane z innymi mechanizmami adaptacji do systemu społeczno-gospodarczego i dążeniem do uzyskania awansu społeczno-zawodowego. Natomiast wśród mieszkańców wschodnich regionów Polski następujące zmiany, jak stwierdza Machaj³⁴ przechodzą „przez filtr wartości kulturowych”. Obserwowane przez autorkę różnice w podejściu zostały zaobserwowane również w niniejszych badaniach.

Stwierdzono również różnice w zainteresowaniu innymi krajami między mieszkańcami miasta zlokalizowanego na zachodzie Polski a miasta zlokalizowanego na wschodzie (Lublin). To również jest zgodne z obserwacjami Machaj. Jej zdaniem wiąże się to z używaniem innych kategorii poznawczych do ich definiowania. Są oni traktowani jako inni, ale nie obcy. Na obszarach zachodnich większa jest otwartość, chęć poznawania i mieszkania poza granicami kraju niż w obszarach wschodniego pogranicza. Może to świadczyć o wyższym poziomie tradycjonalizmu na obszarach wschodnich, gdyż wskaźnikiem nowo-

³³ I. Machaj, *Pogranicze wschodnie a zachodnie...*

³⁴ *Ibidem*, s. 157.

czesności jest otwartość na nowe doświadczenia przejawiająca się gotowością do zmiany miejsca zamieszkania Inkeles i Smith³⁵.

Zaobserwowane korelacje sugerują, że im większa satysfakcja z życia wśród mieszkańców Szczecina, tym większe przywiązanie do miejsca w zamieszkania i mniejsza gotowość do migracji wewnętrznej i zewnętrznej. Tendencji do zmiany miejsca zamieszkania nie towarzyszy optymizm, co może sugerować, że osoby podejmujące decyzję o emigracji przejawiają ogólnie negatywny stosunek do świata i ludzi, w tym obcokrajowców. Inaczej prezentuje się Lublin. Obserwuje się, że przywiązanie do miejsca nie tylko pozytywnie koreluje z satysfakcją z życia, ale również ze skutecznością. W przypadku pozostałych zmiennych nie obserwuje się istotnych statystycznie związków, co wskazywać może na mniejsze nacechowanie ich motywacji migracyjnych negatywnymi postawami.

LITERATURA

1. Bańka A., *Otwartość na karierę międzynarodową. Podstawy teoretyczne oraz struktura czynnikowa Skali Otwartości na Karierę Międzynarodową*, PRINT-B, Instytut Rozwoju Kariery, Poznań, Warszawa 2005.
2. Bańka A., *Poczucie samoskuteczności. Konstrukcja i struktura czynnikowa Skali Poczucia Samoskuteczności w Karierze Międzynarodowej*, PRINT-B, Poznań, Warszawa 2005.
3. Bauer T., Zimmermann K.F., *Causes of International Migration: A Survey*, Crossing Borders: Regional and Urban Perspectives on International Migration, 1998.
4. Boneva B.S., Frieze I.H., Ferligoj A., Jarošová E., Pauknerová D., Orgocka A., *East-West European migration and the role of motivation in emigration desires*, "MigracijskeTeme" 1997, 13(4).
5. Boneva B.S., Frieze I.H., Ferligoj A., Jarošová E., Pauknerová D., Orgocka A., *Achievement, power, and affiliation motives as clues to (e)migration desires: A four-countries comparison*, "European Psychologist" 1998, 3(4).
6. Boneva S.B., Frieze I.H., *Toward a concept of migrant personality*, "Journal of Social Issues" 2001, 57.
7. Górny A., Kaczmarczyk P., *Uwarunkowania i mechanizmy migracji zarobkowych w świetle wybranych koncepcji teoretycznych*, Instytut Studiów Społecznych UE, Prace Migracyjne nr 49, Warszawa 2003.
8. Inkeles A., Smith D., *W stronę definicji człowieka nowoczesnego* [w:] *Tradycja i nowoczesność*, red. J. Kurczewska, Wydawnictwo Czytelnik, Warszawa 1984.
9. Janicki W., *Przegląd teorii migracji ludności*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2007.
10. Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Wydawnictwo Muza, Warszawa 1999.
11. Kubitsky J., *Psychologia migracji*, Difin, Warszawa 2012.
12. Lee E., *A Theory of Migration*, Demography" 1966, 3 (1).
13. Łaguna M., *Rola przekonań o sobie w planowaniu podjęcia pracy za granicą*, „Psychologia Społeczna” 2009, 4 (12).
14. Machaj I., *Pogranicze wschodnie a zachodnie – mechanizmy zmiany społecznej* [w:] Z. Kurcz, *Polskie Pogranicza w procesie przemian*, t. 1, Wydawnictwo WWSZiP, Wałbrzych 2008.

³⁵ A. Inkeles, D. Smith, *W stronę definicji człowieka nowoczesnego* [w:] *Tradycja i nowoczesność*, red. J. Kurczewska, Warszawa 1984, s. 432–465.

15. Massey D.S., Arango J., Hugo G., Kouaouci, A., Pellegrino A., Taylor J.E., *Theories of international migration: review and appraisal*, "Population and Development Review" 1993, 19.
16. Sadowski A., *Socjologia pogranicza w warunkach społeczeństwa pluralistycznego* [w:] M. Zielińska, B. Trzop, *Transgraniczność w perspektywie socjologicznej. Pogranicza i centra współczesnej Europy*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe: Zielona Góra 2014.
17. Sadowski A., *Wschodnie województwa Rzeczypospolitej – uwarunkowania konstruowania kapitału pogranicza*, „Konteksty Społeczne” 2013, 1.
18. Scott W.A., Scott, R., *Adaptation of immigrants: Individual differences and determinants*, Pergamon, Oxford, U.K 1989.
19. Sjaastad L.A., *The Costs and Returns of Human Migration*, "Journal of Political Economy" 1962, 2 (70).
20. Suarez-Orozco C., Suarez-Orozco M., *Transformations: Immigration, family life, and achievement motivation among Latin adolescents*, Stanford University Press, Stanford 1995.
21. Woods R., *Theoretical Population Geography*, Longman, London 1982.
22. Zikic J., Saks A.M., *Job search and social cognitive theory: The role of career-relevant activities*, "Journal of Vocational Behavior" 2009, 74.

ATTITUDES TOWARDS MIGRATION EXPRESSED BY POLES LIVING IN THE EAST AND WEST BORDERLANDS – PSYCHOLOGICAL AND CONTEXTUAL FACTORS

Migration theories indicate multiple factors influencing attitudes towards migration. Classical economy theories explain that individuals calculate enrichments and losses of potential relocation. Neoclassical theories underline emigration as a result of shortage of jobs and consequent diversification of salaries. Sociological theories, however, claim that migration is based upon experiences of former immigrants, who serves as information source of possible profits and problems. Overcoming attachment to place of residence is an essential factor for decision of emigration. From psychological point of view it depends on individual factors, like self-esteem or optimism. Patterns of undertaking job abroad comprise second group of contextual, social factors. This paper seeks to address the following questions: Is place of residence (borderland) diversifying attitudes towards migration? Are residents of borderland different in terms of self-efficacy and satisfaction with life? What is the influence of those variables on attitude towards migration? A study was conducted among youth residence of Lublin and Szczecin, and it used a set of questionnaires containing: authorial survey, Satisfaction With Life Scale (SWLS), General Self-Efficacy Scale (GSES), and Life Orientation Test (LOT-R). The results show significant differences among subjects on the scales of: attachment to the place, interest in other country, self-efficacy and satisfaction with life. Results indicate correlation between psychological factors and attitudes toward migration.

Keywords: emigration, psychology of the sociocultural borderland.

DOI: 10.7862/rz.2018.hss.45

Przesłano do redakcji: listopad 2017 r.

Przyjęto do druku: wrzesień 2018 r.

